

Lapszemle.

A „*Neue kirchliche Zeitschrift*“ f. é. 1.—3. füzete ugyanoly gazdag tartalommal jelent meg, mint a milyennek a mult évi folyamát is jellemeztük.

Az első füzet bevezető cikke még a megboldogult Burger tollából való. Szerzője 1905. nov. 26. halt meg s így cikke: „Die Weltlage und die Aufgaben der Kirche“ befejezetlen maradt. De így is megmutatja nekünk a szerző férfias és egyházas jellemét, melyet az idők jeleinek és azoknak az egyházra való befolyásának vizsgálatánál tanusított.

Az *ó-szövetség* körébe utalnak minket *Riedel* érdekes cikkei (az 1. és 2. füzetben.) a grádicsos zsoltárokról. A szerző megismerteti a különböző felfogásokat ezen zsoltárok jelleméről s lényegéről, hogy azután megismertesse a maga nézetét, mely szerint a 120—134. zsoltár a templom 15 lépcsőjéről nyerte nevét, melyeken a léviták azokat nagy ünnepek alkalmával énekelték. A zsoltárok tartalmának és az általa feltételezett helyzetnek felmutatása azután ezen nézetének megerősítését célozza. *Köberle* rostocki tanár: „Heilsgeschichtliche und religionsgeschichtliche Betrachtungsweise des A. T. s“ cím alatt e két álláspont igazainak mérlegelésével és összeegyeztetésével foglalkozik (a 3. füzetben.)

Az *új-szövetség* egy fontos kérdését tárgyalják *Hönnicke* cikkei (az 1. 2. és 3. füzetben) „Neuere Forschungen zum Vater-unser bei Matthaeus und Lukas.“ Először foglalkozik a kérdés vallástörténeti részével s összehasonlítja imádságunkat az egykorú zsidóság gondolatvilágával. Egyes kéréseihez lehet párhuzamokat találni, mert a miatyánknak zsidó jellege van. De azért ily zsidó imádsági részletek még sem tekinthetők Jézus imájának forrásául. A szövegkritikai problémát és az irodalomtörténeti kérdéseket, melyeket Mté és Lk. két relációja felad, a szerző ismerteti, mire aztán végül még imádságunk eszmemenetét és tartalmát felmutatja. Mindezen kérdések eldöntésében a szerző közli a szélsőségeket és nagyobbbrészt a szokásos megoldások pártját fogja.

Sokat vitatott kérdés az is, amelyet *Wohlenberg* lelkész „Die biblischen Abendmahlsberichte und ihre neuere Kritik“ cím alatt fejteget. A 3. füzet még csak a dolgozat elejét adja, úgy hogy annak teljes értékét majd csak a folytatás megjelenése után méltathatjuk.

Rendszeres theologiai kérdésekkel foglalkozik *Rüdel* lelkész: *Historische und dogmatische Urteile* c. cikkében (a 3. füzetben) és főleg *Schmidt* breslauer tanár: „Das religiöse Problem im modernen Geistesleben“ cím alatt (az 1. füzetben.) Maurenbreckernek, a volt Naumann (nemzeti szociálista) s most szociáldemokrata-párti theologusnak, a „Preussische Jahrbücher“-ben megjelent cikkéhez fűzi a szerző gondolatait s így mutatja ki, hogy problémánk Darwinnak a fajok keletkezéséről írt könyvének megjelenése (1859.) óta létezik és abban kulminál, vajjon a keresztyénség és az immanens evolutio, vagy általában csak a vallás és ezen antisupranaturalistikus elv megállhatnak-e egymás mellett? Ez lévén a probléma lényege meggyőző érvekkel mutatja ki azt, hogy itt kiegyenlítésről nem, hanem csak vagy-vagyról lehet szó.

Végül megemlíti még, hogy *Eberhard* tanító (a 3. füzetben) megkezdi Augustinusnak „de rudibus catechizandis“ c. iratának ismertetését és méltatását, *Hilbert*, lipcei lelkész pedig „Kunst und Sittlichkeit“ cím alatt (az 1. és a 2. füzetben) alapos tanulmányt nyújt, mely a művészetnek és az erkölcsiségnek egymáshoz való viszonyát a két kultúrtevéző lényegének s teljes önállóságának valamint mindenféle vonatkozásainak tekintetbe vételével igyekszik megállapítani, úgy hogy a művészet barátai és művelői, valamint az erkölcsiség őrei is egyaránt megnyugodhatnak a szerző fejtegetéseinek eredményeiben. Ezen kérdés alaposabb és mélyebbjáró fejtegetését a szerzőnél nem ismerem.

Dr. Daxer György.

Studien und Kritiken. 1904.

1. szám.

Kirn (Leipzig) *Ein Vorschlag zu Jakobus 4₁₅*. címen szóvá teszi azt az eddig bizonytalan eredetű idézetet, a melynek sem eredetét, sem értelmét senki sem tudja. Miként azt az eddigi magyarázók is mind, úgy ő is a *πρός φθόρον* szavakban keresi a rejtély kulcsát. Egyszerű szövegromlást tételez fel s az uncialis *ΠΡΟΣ ΘΘΘΝΟΝ* helyett ezt teszi: *ΠΡΟΣ ΤΟΝΘΝ*, a mikor az értelem is egészen világos, de meg az idézetet is megtaláljuk a 42 Zsoltárban. Ugyanazon folyóirat 4-dik számában ismét szóvá teszi *Kirn* ezt a dolgot, részint, hogy közelebbről kifejtse a szöveg értelmét, részint, hogy beszámoljon az első cikk óta tudomására jutott ama tényről, hogy *Wetstein* volt a legelső, a ki 1730-ban *Prolegomena* stb. című művében ezt a javítást ajánlotta. Tőle vette át az angol *Bowyer* 1763-ban. Ezekről függetlenül ugyan ezen javítását tette 1896-ban *Könnecke* egy gymn. értesítőjében. Ezekről *Kirn*nek nem volt tudomása. — Kétségtelen, hogy ez a szövegjavítás nemcsak hasznos és helyes, de meg is engedhető.

2. szám.

Conrady, (Wiasbaden) *Die Flucht nach Agypten und die Rückkehr von dort in den apokryphen Kindheitsgeschichten Jesu*. Azt a mulasztást akarja pótolni, hogy Jézusnak az apokryphusokban rajzolt életét tudományosan nem tették még kutatás tárgyává. Itt az Evangélium Thomae lat. c. 1 – 3. Pseudomaththaei evangelium c. 17. és az Evang. infantiae Salvatoris arabicum c. 9–35. alapján csak az egyptomi futásról szóló tudósításokat tárgyalja igen részletesen, hosszadalmasan. Kritikai szempontból azon eredménye érdekel bennünket különösebben, hogy mindhárom tudósításnak az Protevangelium 25. caputja képezi az alapját. Ha azonban ennek az eredményének is csak olyan alapja és igaza van, mint ama hypothesisének, hogy a kanonikus evangéliumoknak a gyermekségről szóló tudósításai a Protev. Jakobi után készültek, akkor nem egy tudományos eredményről, hanem csak egy értéktelen hypothesisról vagyunk ismét gazdagabbak.

3. szám.

Treitel (Laupheim) *Die religions- und kulturgeschichtliche Stellung Philos*. Philo jelentőségének s úgy a saját, mint a következő idők nemzedékére való befolyásának a kérdése még mindig tisztázatlan. Treitel erre vonatkozólag nem új, hanem összegező szempontokat ad. Philo nem akart messiőt üzeni, hanem apologeta és tudatos synkretista volt. Zsidó maradt mindig és mindenben, de sohasem tévesztette szem elől, hogy a *υουος* csak akkor tölti be igazán isteni hivatását, ha egyetemessé lesz. A partikularismus minden téren meghaladta, csak ebben a dologban nem. Felfogásának egyetemességében van Philonak a jelentősége és hatásának a titka is. Egyetemes szempont alá helyezte pl. még a sabbat és az ünnepek jelentőségét is. Egyetemes emberi mondhatnók socialis és természeti vonatkozásaikban fogta fel azokat. S ez nála az új. Így lett ő nemcsak a zsidó eszméknek hatalmas terjesztőjévé, hanem így mentette meg azokat a görög bölcsészet eszméivel való kemény összeütközéstől is, és így vált Philo mesterévé a következő koroknak is. Szerzőnk különösen Schürerhez és Zellerhez csatlakozik. Fejtegetése a philonisták ismeretes álláspontján áll ugyan, de legalább nem csap túlzásokba.

Raffay Sándor.